

EL MAR

Carles Montpart Tura

L'obra narrativa del poeta mallorquí Blai Bonet sembla que en els darrers anys torna a despertar un cert interès. Almenys això és el que demostra la reedició d'alguns dels seus títols més importants que està duent a terme l'editorial Club Editor. D'entre aquestes obres, sens dubte El mar és la que a hores d'ara ja es considera un autèntic clàssic de la literatura catalana de postguerra.

B Una malaltia que marca la vida i l'obra

Blai Bonet i Rigo (Santanyí, 1926–1997), fill d'una família humil — el seu pare era euguer — va ingressar al Seminari de Palma als deu anys per començar uns estudis eclesiàstics que va haver d'interrompre l'any 1947 a causa d'una tuberculosi que li va afectar el pulmó esquerre. Al seminari va estudiar cinc anys d'Humanitats, llatí i grec, i tres anys de Filosofia. De ben jove, doncs, Blai Bonet ja havia llegit les Geòrgiques, l'Eneida de Virgili, les Metamorfosis d'Ovidi, i havia estudiat el pensament d'Heràclit, Plató i Aristòtil.

Després d'una temporada al sanatori de Caubet —una estada que va condicionar per sempre més la seva trajectòria vital i literària— Bonet torna a Santanyí i, gràcies a l'amistat i l'ajuda de l'escriptor Bernat Vidal i Tomàs, inicia una carrera de poeta en la qual, almenys formalment, s'oposa a la tradició de l'anomenada Escola Mallorquina. Sota la influència dels autors castellans de la generació del 27 i de poetes catalans com Ausiàs March i Joan Maragall, publica els reculls *Quatre poemes de Setmana Santa* (1950) i *Entre el coral i l'espiga* (1952). Una poesia, però, que a partir de *Cant espiritual* (1953, premi Óssa Menor 1952) evoluciona cap a l'expressió d'una inquietud religiosa centrada en el sentiment del pecat, del dolor humà i de l'absurd.

L'any 1956, la intel·lectualitat barcelonina va tractar de portar a Barcelona el poeta mallorquí. Carles Riba, Salvador Espriu —que li havia escrit el pròleg de *Cant espiritual*— i Josep M. Castellet, entre d'altres, li van finançar un tractament antituberculós en una clínica barcelonina, i el van instal·lar en una masia a Riells de Montseny, on pogué gaudir d'un clima apropiat per a la seva delicada salut. Els tres anys viscuts a la masia del Montseny van ser molt beneficiosos per a Bonet.

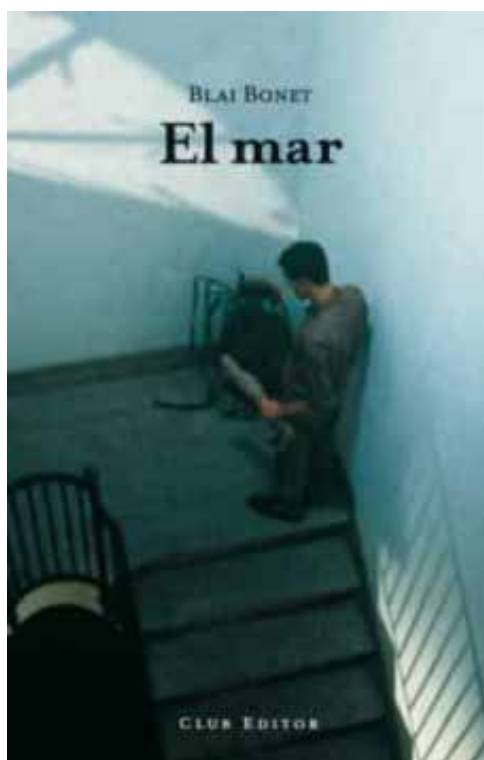
Blai Bonet i Rigo

Ell mateix ho explica amb aquestes paraules: "Com que el meu deure era posar-me bo, al Montseny vaig passejar molt. Hi vaig aprendre el més bàsic. Els llibres no em podran ensenyar mai el que vaig aprendre al bosc, a les fonts, amb els pagesos. Des de Breda a Riells hi havia el que va del segle XIII al segle XX. Quant em va ensenyar trepitjar la terra durant tres anys, tot sol...! Els llibres em

sobraven. Alguna cosa vaig llegir, sí. Em vaig empassar la Bíblia de Montserrat, per exemple, que és una cosa molt maca. Per una frase curta així hi ha mitja pàgina de notes. Ara, sobretot vaig escoltar molta música. I també parlava amb gent, amb l'abat Escarré, que hi venia; amb els metges... A més, hi vaig trobar l'home de qui he après més: mossèn Antoni Batlle, l'home que duia tots els minyons de muntanya, l'home més gran que jo he conegut."

Una obra poètica reconeguda

Amb l'afegit d'un contingut més civil, la poesia de Blai Bonet continuarà amb la publicació d'un seguit d'obres —en gran part premiades— que el configuren com una de les veus indispensables de la poesia catalana de postguerra: *Comèdia* (1960, premi de la Crítica 1960), *L'Evangeli segons un de tants* (1967, premi Carles Riba 1965), *Els fets* (1974), *Has vist, algun cop, Jordi Bonet, Ca n'Amat a l'ombra?* (1976), *Cant de l'arc* (1979), *El Poder i la Verdor* (1981), *Teatre del gran verd* (1983), *El jove* (1987, premi Nacional de la Crítica, premi Lletra d'Or 1988, premi Nacional de Poesia de la Generalitat de Catalunya 1988) i *Nova York* (1991, premi Ciutat de Barcelona 1992). Pòstumament va aparèixer el recull inèdit *Sonets* (2000). Tota l'obra poètica de Blai Bonet es troba actualment recollida en el volum *Poesia completa* (Edicions de 1984, 2014, a cura de Nicolau Dols i Gabriel de la S.T. Sampol, amb pròleg de Margalida Pons). El llibre inclou els 12 poemaris publicats en vida i els sonets pòstums, a més de 70

poemes completament inèdits i una seixantena de versions de poemes presents en diversos llibres.

Blai Bonet també va conrear la crítica d'art, els estudis literaris i el teatre amb l'obra *Parasceve* (1958, premi Joan Santamaria), i va escriure quatre volums de memòries: *Els ulls* (1973), *La mirada* (1975), *La motivació i el film* (1990) i *Pere Pau* (1992). El 1965, en la fase final del Concili Vaticà II, l'autor va passar sis mesos a Roma i va enviar cròniques periodístiques a *Destino*, a *O Globo*, de Brasil i a *El Sol*, de Buenos Aires, i entre els anys 1966 i 1969 va seguir uns cursos de teologia a Tübinga.

Retorn a Mallorca

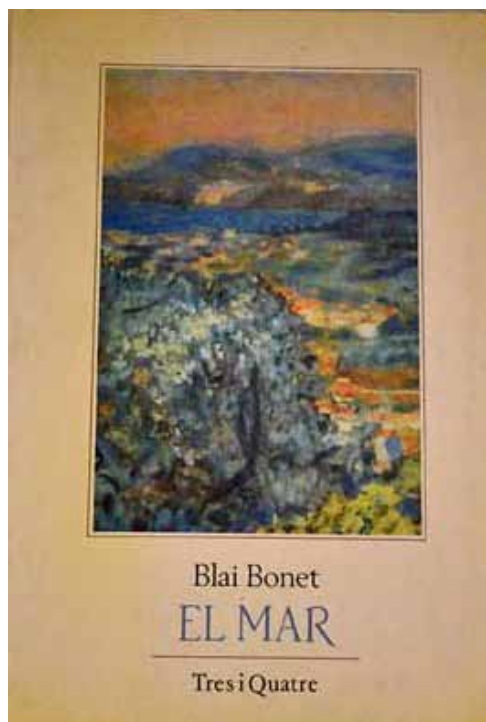
Per indicació mèdica, el 1972 l'autor va tornar definitivament a Santanyí —després de Riells s'havia instal·lat a Barcelona i, més definitivament, a Vilassar de Mar— i va començar una vida retirada dels cercles literaris. El seu exili interior va provocar un lent i inexorable oblit de la seva figura, cada vegada més borrosa i allunyada de la seva fulgurant aparició a principis de la dècada dels 50. Bonet es va convertir en una figura enigmàtica i desconeguda per a les noves generacions. L'any 1987, però, comença el seu redescobriment. Com hem dit, amb el llibre de poemes *El jove*, Bonet va guanyar la Lletra d'Or, el Premi Nacional de la Crítica i el Premi de la Generalitat de Catalunya.

És l'inici de la recuperació de la seva figura, dels homenatges i dels honors, tant a les Illes com a Catalunya, que va culminar l'any 1990 amb la concessió de la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. Blai Bonet va morir a Santanyí el 21 de desembre de 1997. A títol pòstum, l'any 1998 el Govern Balear li va atorgar el premi Ramon Llull.

Obra narrativa

De la mateixa manera que l'obra poètica de Blai Bonet va tenir des dels seus inicis una molt bona recepció, tant per part dels lectors com de la crítica, no es pot dir el mateix del conjunt de la seva producció narrativa. Es tracta d'una producció novel·lística que, una mica a l'ombra de la figura de l'altre gran narrador mallorquí de la postguerra —Llorenç Villalonga— basteix un món reflexiu molt personal en el marc de la literatura existencialista i d'inspiració cristiana pròpia de la seva època.

Les seves novel·les exploren el món interior de personatges frustrats per l'experiència de la guerra i el buit existencial de la postguerra en una societat, segons el crític Pere Rosselló Bover, marcada "per la frustració social, la crisi econòmica i la repressió

religiosa" (citada per Margarida Casacuberta, *Història de la Literatura Catalana*, vol. III, p. 562, 2021, Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona). Es tracta d'un conjunt format per les novel·les *El mar* (1958, premi Joanot Martorell; reedició a Edicions Tres i Quatre, 1988, amb pròleg de Jaume Salom), *Haceldama* (1959), *Judes i la primavera* (1963, premi Ciutat de Barcelona), *Míster Evasió* (1969) i *Si jo fos fuster i tu et diguessis Maria* (1972). Segons Margarida Casacuberta, tot i que Blai Bonet explora en les seves obres tot tipus de tècniques —de de l'objectivisme de la crònica al textualisme— tot el corpus novel·lístic de l'autor de Santanyí "respon a una mateixa raó de fons: el compromís moral i social

de l'escriptor" (op. cit., p. 562).

El mar, una reflexió sobre la condició humana

Com dèiem al principi, doncs, l'actual reedició d'algunes de les novel·les de Blai Bonet, que pràcticament no es trobaven a les llibreries, indica un cert camí de recuperació i de valoració de la seva obra narrativa. Fins ara, l'editorial Club Editor ha posat a l'abast del lector actual aquests títols: *El mar* (2011, 1a edició, amb un extens epíleg de Xavier Pla: "Blai de Santanyí i la versió extensa d'*El mar* "; 2017, 2a edició, amb un nou epíleg de Xavier Pla: "En els caires del diamant"), *Judes i la primavera* (2016) i *Míster Evasió* (2022).

Amb *El mar*, la seva primera novel·la, Blai Bonet va obtenir el premi Joanot Martorell de l'any 1958. De fet, era la segona vegada que s'hi presentava amb la mateixa obra. La primera versió tenia, segons ell mateix va declarar en alguna entrevista, més de vuit-centes pàgines i contenia escenes de contingut sexual explícit. La redacció de la segona versió, molt més reduïda, va estar supervisada segurament per Joan Sales, que havia format part del primer jurat i que en aquells moments era el responsable —juntament amb Xavier Benguerel i Joan Oliver, que n'era el director— de la col·lecció "El Club dels Novel·listes" de l'editorial Aymà, on finalment es va publicar la novel·la.

Sanatori de Caubet

Curiosament, però, com ens explica amb tot detall el crític literari Xavier Pla als epílegs de les dues edicions recents de *El mar*, en l'expedient de sol·licitud d'autorització per publicar-la es conserva una versió inèdita passada a màquina —de dos-cents vuitanta-vuit fulls mecanografiats i preparats per ser editats— que no es correspon amb la versió que es va publicar l'any 1958. Segons Xavier Pla, aquesta versió "presenta nombroses diferències en relació a la novel·la publicada. No només perquè té més pàgines, més personatges i més escenes, sinó perquè algunes d'aquestes escenes tenen una extensió molt més gran o perquè alguns capítols apareixen en un ordre diferent o, sobretot, perquè, en conjunt, és una obra més dura i radical, molt més frenètica i violenta, més voluptuosa i eròtica (encara que no gaire explícitament)" ("En els caires del diamant", epíleg de Xavier Pla de *El mar*, Club Editor, 2a edició, 2017, p. 239. En aquesta edició el lector hi pot llegir nou capítols inèdits d'aquest mecanoscrit presentat a la censura).

La novel·la, centrada en un sanatori de tuberculosos, explica, a través del testimoni de quatre personatges, una sèrie de fets que van passar durant la guerra civil —quan els protagonistes eren uns nens— i durant la postguerra mentre estan ingressats al sanatori. Les veus més importants són les de dos malalts, Manuel Tur i Andreu Ramallo, puntuades pels records de sor Francesca Luna, monja i zeladora, i Gabriel Caldentey, capellà. La novel·la està dividida en 32 capítols que són

pràcticament monòlegs, alguns dels quals estan dirigits a un "tu" que és el mateix narrador, una tècnica que va popularitzar William Faulkner.

En l'origen de *El mar* hi ha l'admiració que Blai Bonet sentia per l'obra de Camilo José Cela —que s'havia instal·lat a Mallorca l'any 1954 i amb qui s'havia començat a cartejar—, i especialment per *Pabellón de reposo*, una novel·la que el futur premi Nobel de Literatura havia publicat l'any 1943 i que estava ambientada en un sanatori. Una novel·la que en certa manera era una lectura de *La muntanya màgica*, de Thomas Mann, que tant Cela com Bonet admiraven molt. A part d'aquests ressons més directes, Blai Bonet mostra influències del behaviourisme de John

Dos Passos, de la novel·la catòlica dels francesos Georges Bernanos, François Mauriac i Paul Claudel, de l'existencialisme d'Albert Camus i del neorealisme italià, especialment de l'obra i la figura de Pier Paolo Pasolini. D'aquesta últim, Xavier Pla afirma el següent: "En la seva homosexualitat, en el seu cristianisme i la defensa del sagrat, en la seva reivindicació de la llengua i de la terra, en la seva passió filològica, en la seva preocupació per la noció de culpa, Bonet sempre va reconèixer Pasolini com un germà (Epíleg citat, p. 234).

La destrucció de l'adolescència

Blai Bonet va començar a escriure *El mar* arran de les seves estades al sanatori de Caubet, i va concebre l'obra no amb la voluntat de fer un retrat

de la guerra civil i de la societat de postguerra a Mallorca, sinó amb la intenció de deixar testimoni literari de fins a quin punt els dramàtics fets viscuts per uns nens de nou i deu anys i el seu posterior internament en un centre per a tuberculosos pot arribar a destruir la infantesa i l'adolescència. Un relat existencial sobre la condició humana, això sí, en el context d'una època dominada per la gran repressió política, moral i sexual que va representar la dictadura franquista.

En una "Confessió de l'autor" que Bonet va escriure a instàncies de Joan Sales per a la solapa de la primera edició de *El mar*, l'autor feia dir a un monjo cartoixà de Montalegre el següent: "Vosaltres, els xicots de la postguerra porteu el mal com un soldat porta les benes damunt la nafra. El mal en el teu interior no és orgànic. En vosaltres, el mal cobreix la bondat, senzillament" (reportat per Xavier Pla, epíleg citat, p. 243). Blai Bonet, en una entrevista concedida a la revista "Destino", expressava la seva intenció amb aquestes paraules: "Me propuse describir el rincón más secreto de los adolescentes de postguerra. El mundo, con sus conflictos bélicos, ha creado un tipo de adolescente turbio de una insólita capacidad humana, de una ansia de vitalidad más que de comprensión de la vida, un tipo de adolescente triste, tierno, dionisiaco y cruel" ("Destino", 1-3-1958).

Respecte d'un dels referents més importants del *El mar*, Margarida Casacuberta anota el següent: "A diferència de *La muntanya màgica*, en què els personatges, situats a la "terra alta", es mantenen en un món asèptic i fonamentalment intel·lectualitzat, on la sang i la mort resten encara amagats sota les diferents capes de civilització, el sanatori d'*El mar* és a la "terra baixa", on les pulsions de vida conviuen escatològicament amb la certesa de la mort, on la blancor dels llençols i les parets no aconsegueixen amagar la violència del vermell de la sang, on el misticisme i la religió són

indestriables de l'experiència del sexe i de la culpa, i l'ansia de puresa conviu amb la corrupció física i moral, on els personatges posseeixen una doble i angoixant naturalesa [segons Margalida Pons] 'd'animals pecadors, bèsties assassines i, a la vegada, mèdiums transfigurats pel verb diví: guardians i posseïdors del bé i del mal' (*Història de la Literatura Catalana*, vol. III, p. 561, 2021, Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona).

Tot i que, en certs passatges, la lectura d'*El mar* no resulta fàcil —la prosa de Bonet molt sovint insinua més que no pas descriu— i que de vegades costa de seguir el fil dels dilemes existencials i religiosos d'algun personatge, no hi ha dubte que, tant per la potència del llenguatge com per

la cruesa i profunditat de les reflexions que conté, la novel·la és un autèntic clàssic de la literatura catalana que val la pena redescobrir. Agustí Villaronga, el director mallorquí de cinema recentment traspasat, va rodar l'any 2000 una notable adaptació cinematogràfica d'*El mar* protagonitzada per Roger Casamajor i Bruno Bergonzini. Malgrat que Blai Bonet va participar activament en l'elaboració del guió, no en va poder veure l'estrena. ■